

21. Szpital Śląski przy ul. Bielskiej

Swieżo wybrany superintendent ks. dr Teodor Haase, wykorzystując swoją pozycję męża stanu i szerokie wpływy, nie bez celów politycznych, przystąpił do zbierania środków na budowę nowoczesnego szpitala w systemie pawilonowym, usytuowanego w rozległym parku. Otwarcie pierwszych obiektów szpitalnych nastąpiło w 1888 r. Zbór cieszyński nie był w stanie utrzymać rozbudowującego się szpitala, toteż w 1903 r. przeszedł on na utrzymanie Rządu Krajowego w Opawie a od 1922 r. Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach. Z działalnością Szpitala związanych jest wielu wybitnych lekarzy i darczyńców. Ich sylwetki przypominają tablice.

22. Cmentarz Ewangelicki przy ul. Bielskiej

Na cmentarzu spoczywają między innymi: (kwartały: lewy dolny – I, prawy dolny – II, lewy środkowy od pierwszej alei poprzecznej) – III, środkowy prawy – IV, lewy górny (od drugiej alei poprzecznej) – V, prawy górny – VI)
duchowni: ks. dr Andrzej Buzek (III), ks. Eryk Cimała (IV), ks. dr Alfred Jagucki (IV), ks. Jerzy Kubaczka (IV), ks. kapelan Józef Mamica (VI), ks. sen Oskar Michejda (IV), ks. dr Jan Pindór (IV), ks. Paweł Sikora (III), ks. Jan Stonawski (III)
lekarze: dr med. Jan Władysław Kubisz (I), doc. dr Alfons Mackowski (III), prof. dr med. Adam Michejda (IV), prof. dr med. Kornel Michejda (II)
muzycy: doc. dr Jan Gawlas (III), Jerzy Hadyna (II), Karol Hławiczka (I), Jan Kubik (II), Władysław Macura (III), prof. Karol Stryja (II)
pisarze i publicyści: Paweł Hulka Laskowski (I), Helmut Kajzar (III), Jan Tysek (II)
pracownicy nauk ścisłych i techniki: inż. Jerzy Grycz (III), inż. Józef Kiedroń (II), doc. dr Jan Kubisz (III), inż. Jerzy Stonawski (I)
pracownicy rzemiosła artystycznego i twórcy kultury: Bernard Kotula (I), Tadeusz Kubisz (III), mgr Janina Marcinkowa (V).
pedagodzy: mgr Karol Grycz (III), Andrzej Hławiczka (I), Jerzy Kubisz (VI), Jan Śliwka (I)
prawnicy: dr Andrzej Cinciála (I), dr Jan Kotas (II)

23. Cmentarz Komunalny przy ul. Katowickiej

Aleja główna, groby Zasłużonych dla miasta Cieszyna w kolumnadzie - dział V:
 1. Paweł Stalmach (1824 - 1891), redaktor „Gwiazdki Cieszyńska”, animator polskiego ruchu narodowego.
 2. dr Władysław Michejda (1876 - 1937), adwokat, burmistrz miasta Cieszyna. Aleja główna, kwatery Zasłużonych za krzyżem - dział XI: po lewej stronie:
 3. dr Jan Michejda (1853 - 1927), jeden z prezydentów Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, naczelnik Tymczasowego Rządu Krajowego, pierwszy polski burmistrz Cieszyna.
Przed działem XIII przejść poprzecznym chodnikiem w lewo pod parkan wzdłuż ul. Katowickiej, tu w prawo.
 Dział XV, przy końcu działu po prawej stronie chodnika:
 4. prof. dr inż. Jerzy Jan Buzek (1874 - 1939), metalurg, specjalista procesu żelazniakowego, wykładowca Akademii Górniczo - Hutniczej w Krakowie.

Idąc dalej w górę, trafimy do górnej bramki cmentarza. Po drugiej stronie ruchliwej szosy przystanek autobusów miejskich, którymi możemy dojechać do ul. Kochanowskiego w centrum miasta.

Spacer śladami pamiętek ewangelickich w Czeskim Cieszynie

Umowny punkt wyjściowy i docelowy: Rynek w Czeskim Cieszynie
Długość trasy: 5 km
Czas zwiedzania: ok. 3,5 godz.

1. Tablica ks. Jerzego Trzanowskiego na rynku czeskocieszyńskim (nam. ČSA)

Na ratuszu czeskocieszyńskim, zbudowanym w 1923 r. umieszczono tablicę ks. Jerzego Trzanowskiego – patrz ul. Głęboka w Cieszynie.

2. Park Adama Sikory przy ul. Kasztanowej (Kaštanová)

Księgowy Towarzystwa Oszczędności i Zaliczek Adam Sikora wykupił na początku XX w. nadolziańskie nieużytki i przekształcił je na park wypoczynku, zabaw dla dzieci i polskich mieszkańców Cieszyna. W 1914 r. teren parku posłużył na obozowisko i plac ćwiczeń dla ochotników, którzy zgłosili się do służby w Legionach Polskich. Założyciela parku przypomina tablica.

3. Kościół ewangelicki Na Niwach przy ul. Dukielskiej (Dukelská)

Po rozdzieleniu Cieszyna granicą państwową (1920) i kilku latach usilnych starań władze czechosłowackie zgodziły się na założenie polskiego zboru i wybudowanie kościoła, wzniesionego dopiero w 1932 r. Wnętrze kościoła o cechach neogotyku mieści neogotycki ołtarz wykonany przez zaolziańskiego artystę rzeźbiarza Henryka Nitřę. W prezbiterium tablica ks. dr Józefa Bergera, dzięki staraniom którego kościół został zbudowany a w 1945 r. zachowany w strukturach Śląskiego Kościoła Ewangelicko Augsburgskiego Wyznania.

4. Tablica martyrologii przy ul. Frydeckiej (Frýdecká)

Część obecnego placu dworca autobusowego zajmowała fabryka mebli. W jej pomieszczeniach na przełomie lat 1939/40 zostali zgromadzeni przedstawiciele polskiej inteligencji, wśród nich także duchowni ewangelicy, skąd wywożeni byli do obozów koncentracyjnych. Przypomina o tym tablica pamiątkowa.

5. Kościół Czeskobraterski przy pl. Marcina Lutra (nam. dr Martina Luthera)

Po alienacji, ewangelicy o niemieckiej orientacji narodowej wybudowali dla siebie w 1927 r. nowy obszerny kościół na Rozwoju w stylu neoromanskim o nader skromnym wystroju wnętrza. W 1945 r. świątynię przejął Kościół Czeskobraterski.

Cieszyn

1. Dom Narodowy na Rynku
2. Kościół św. Trójcy przy ul. dr. Jana Michejdy
3. Dom Bludowskich przy ul. Mennicznej 46
4. Kamienica przy ul. Stary Targ 1
miejsce urodzenia Jerzego Trzanowskiego
5. Kamienica przy ul. Głębokiej 13
6. Liceum im. Antoniego Osuchowskiego przy pl. J. Słowackiego
7. Pomnik Pawła Stalmacha na pl. J. Słowackiego
8. Pomnik Niepodległości i Pomnik Ofiar Hitleryzmu na pl. Wolności
9. Kamienica przy ul. Wyższa Brama 14
10. Księgarnia „Warto” przy ul. Wyższa Brama 29
11. Pomnik ks. Jerzego Trzanowskiego na pl. Kościelnym
12. Dom Zborowy przy pl. Kościelny 6
13. „Nowa” szkoła ewangelicka przy pl. Kościelny 5
14. Proboszczówka przy pl. Kościelny 4
15. Stare Gimnazjum Ewangelickie przy pl. Kościelny 1 – 3
16. Dom ks. Jana Stonawskiego przy ul. Karola Miarki 14
17. LOTE przy ul. Sienkiewicza 2
18. Stary cmentarz przy pl. Kościelnym
19. Kościół Jezusowy przy pl. Kościelny 9
20. Dom Jana Śliwki przy pl. Kościelny 9
21. Szpital Śląski przy ul. Bielskiej
22. Cmentarz Ewangelicki przy ul. Katowickiej
23. Cmentarz Komunalny przy ul. Katowickiej

Czeski Cieszyn (Český Těšín)

1. Tablica ks. Jerzego Trzanowskiego na rynku czeskocieszyńskim (nam. ČSA)
2. Park Adama Sikory przy ul. Kasztanowej (Kaštanová)
3. Kościół ewangelicki Na Niwach przy ul. Dukielskiej (Dukelská)
4. Tablica martyrologii przy ul. Frydeckiej (Frýdecká)
5. Kościół Czeskobraterski przy pl. Marcina Lutra (nam. dr. Martina Luthera)

Druk:

Przedsiębiorstwo Poligraficzne „Modena”
 ul. Mała Łąka 17
 43-400 Cieszyn
 www.drukarniamodena.pl

Tekst:

Władysław Sosna
 Edycja: Renata Karpińska
 Projekt graficzny: Dorota Bernacka
 Fotografie: Renata Karpińska, Justyna Gurbisz, Konrad Dwornik, Magdalena Jańczuk

Wydawca:

Biuro Promocji i Informacji
 Urząd Miejski
 Rynek 1
 43-400 Cieszyn
 tel.: 033 4794 240-3
 promocja@um.cieszyn.pl
 www.cieszyn.pl
EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

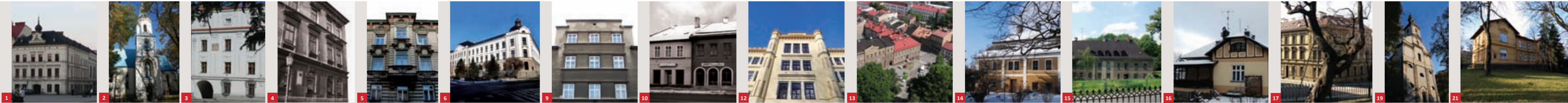

Władysław Sosna

Szlakiem pamiętek ewangelików cieszyńskich

Cieszyn 2009

Krótką historia Reformacji i Kościoła Ewangelicko - Augsburskiego w Cieszynie

31 października 1517 r., wówczas jeszcze mnich augustiański, Marcin Luter, przybił na drzwiach kościoła zamkowego w Wittenberdze 95 tez, w których wyraził swój sprzeciw dla sprzeczny odpuścić. Datę tą z czasem przyjęto uznawać za początek Reformacji luteranckiej mimo, iż dopiero w 1530 r. na sejmie Rzeszy w Augsburgu odczytano podstawowy dokument określający zasady nowej wiary, znany pod nazwą „Konfesja Augsburska”.

Reformacja stopniowo zyskiwała coraz większą liczbę zwolenników, zwłaszcza wśród mieszczaństwa i rychło przekroczyła granice Rzeszy. Po wielu wydarzeniach politycznych i społeczno - religijnych w 1555 r. zawarto w Augsburgu pokój religijny. Jednym z jego zasadniczych punktów było uznanie w krajach Rzeszy zasady „czyje panowanie tego wyznanie”. O ile los ewangelików w krajach rządzonych przez książąt niemieckich uznających Konfesję Augsburską został zabezpieczony, o tyle w krajach dziedzicznych cesarza ich położenie stawało się coraz trudniejsze, co w końcu doprowadziło do wybuchu okrutnej wojny trzydziestoletniej (1618 – 1648).

Nauka Lutra opiera się na trzech zasadach: tylko Pismo, tylko Chrystus, tylko łaska przez wiarę. Uznawane są tylko dwa sakramenty: Chrztz i Komunia Święta udzielana pod obiema postaciami. Kościół w danym kraju jest suwerenny i posiada własną wybieralną przez wiernych władzę kościelną, którą stanowią Synod Kościoła z prezesem i organ wykonawczy Konsystorz z biskupem krajowym (dawniej superintendentem) na czele. Odpowiednio podległymi ogniwami Kościoła są diecezje z biskupami (dawniej seniorami), a następnie parafie (zборы) z proboszczami. Przez zbor należy rozumieć ogół parafian, a nie budynek kościelny. W Polsce Kościół Ewangelicko – Augsburski ma 6 diecezji, w tym najmniejszą powierzchniowo, ale najliczebniejszą diecezję cieszyńską.

Wittenberskie nowinki religijne dotarły także na Śląsk, znajdując tu podatny grunt. Za przykładem Wrocławia poszły inne księstwa i miasta. Do Cieszyna wieści o Reformacji dotarły już za życia księcia Kazimierza II (+ 1528). Z chwilą objęcia władzy przez wnuka księcia - Wacława III w 1545 r., znaczna część mieszkańców wszystkich stanów przeszła na wyznanie ewangelickie. Aby zapobiec samowolnym interpretacjom zasad nowej wiary, książę Wacław III wydał w 1568 r. „Porządek kościelny”, uznając w nim swoje poparcie dla wyznania ewangelicko – augsburskiego. Następca Adam Wacław przedkładając własny interes nad przekonania swoich podwładnych, zwłaszcza wobec przesileni w niedalekiej Opawie i zmian na tronie cesarskim, około 1610 r. porzucił wyznanie augsburskie, zobowiązując do tego również poddanych.

W początkowej fazie wojny trzydziestoletniej Śląsk Cieszyński ominęły bezpośrednio starcia wojsk wrogich sobie obozów wyznaniowych, nie brakuło natomiast licznych przemarszów różnych oddziałów ze wszystkimi tego konsekwencjami. W ślad za edyktem restytucyjnym cesarza Ferdynanda II, księżna cieszyńska Elżbieta Lukrecja wydała w 1629 r. statut religijny, pozbawiający ewangelików dostępu do wszelkich urzędów, rzemiosła i handlu, nakazała wydalenie duchownych i nauczycieli ewangelickich. Pod koniec wojny trzydziestoletniej zamek cieszyński, oblegany przez wojska cesarskie, uległ poważnemu zniszczeniu. Niedługo potem zmarła ostatnia władczyni piastowska Elżbieta Lukrecja (1653). Księstwo przejęli

pod bezpośrednie władanie Habsburgowie. Pokój westfalski (1648) kończący wojnę, formalnie zapewnił swobody wyznaniowe dla ewangelików tylko dla miasta Wrocławia i księstw legnicko – brzesko - wotowskiego, oleśnickiego i ziebickiego. W drodze łaski cesarskiej ewangelicy uzyskali zezwolenie na wybudowanie trzech tzw. „kościółw Pokoju” w Głogowie, Jaworze i Świdnicy, wszakże na specjalnych warunkach: budowle nie mogły przypominać kościoła, mogły być wzniesione z nietrwałego materiału i poza murami miasta na odległość strzału armatniego. Na Śląsku Cieszyńskim tymczasem z polecenia króla czeskiego – późniejszego cesarza Ferdynanda III przystąpiono do wyeliminowania protestantyzmu. Powołana komisja religijna przystąpiła do rewindykacji i zamykania kościołów pozostających dotąd w posiadaniu ewangelików. Duchowieństwo, a zwłaszcza sprowadzeni Jezuita zadbali o objęcie misją rekatalizacji jak najszerzego kręgu innowierców. Wiele rodzin opuszczało swoje domostwa, kryjąc się w lasach lub uciekało poza granice księstwa. Pozostali próbowali się gromadzić na nabożeństwach w ustronnych domach a potem w tzw. leśnych świątyniach, „przy kamieniu”. Nierzadko wykryci, poddawani byli ostrym karom, a jeśli na czas nie ukryli ksiąg „heretyckich”, ulegali one konfiskacie i zniszczeniu. Szczególnie wówczas owe księgi nabożne, wcześniej ściągane z drukarni z Królestwa a potem ze Śląska, odegrały swoją pierwszorzędną rolę nie tylko w zachowaniu wyznania, ale także języka polskiego.

Odmiana losu ewangelików miała nastąpić dopiero w XVIII w. Oto w saksońskim Altranstadt, król szwedzki Karol XII dyktując warunki pokoju królowi polskiemu Augustowi II, upomniał się u cesarza Józefa I (1707) o respektowanie postanowień pokoju westfalskiego na Śląsku. W wyniku dalszych pertraktacji prowadzonych we Wrocławiu, cesarz wydał z początkiem 1709 r. reces egzekucyjny, wyrażając zgodę na dodatkowe wybudowanie sześciu kościołów łaski (Milicz, Koźuchów, Żagań, Jelenia Góra, Kamienna Góra i Cieszyn) na warunkach jak dla kościołów Pokoju.

Ewangelicy cieszyńscy z poświęceniem przystąpili do budowy swojego kościoła, ale dalej podlegali kuratelii duchowieństwa katolickiego. Patent tolerancyjny pragmatycznego Józefa II zezwolił na powstawanie zborów tam, gdzie mieszkało minimum 100 rodzin ewangelickich. Wówczas w latach 1782 – 1818 powstało dalszych 11 zborów w księstwie cieszyńskim, mogły one jednak wzniesić tylko domy modlitwy także na warunkach westfalskich. Pełne równanie w prawach obywatelskich wszystkich innowierców przyniósł dopiero patent protestancki cesarza Franciszka Józefa I w 1861 r. Był to już czas narastania animozji na tle społecznym i narodowościowym. Środowisko „ludowe” wraz z wyrosłym z jego szeregów duchowieństwem o orientacji polskiej, nie chciało się pogodzić z dominacją środowiska niemieckiego korzystającego ze wszelkich przywilejów „panów” i z poparcia zwłaszcza władz lokalnych, a także z powolnym „odpływem krwi” zarówno wśród starszych ulegających naciskom ekonomicznym, jak i młodzieży, która pragnęła zdobyć „wyższe kształcenie”, ale dostępne dla niej były tylko szkoły niemieckie. W tej nierównej walce o prawa do języka ojczystego i prawa obywatelskie ewangelicy cieszyńscy wnieśli istotny wkład. Nie zabrakło ich także w akcie tworzenia polskiej Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. Gdy ta zawiązała się w 1918 r., nie zwlekając zgłosili swoją wolę podporządkowania Śląsko - cieszyńskiego kościołów ewangelickich Konsystorzowi Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Warszawie, co nastąpiło 20 grudnia 1918 r. Niestety na dalsze losy nie tylko ewangelicy nie mieli żadnego wpływu. Oto postanowieniem Rady Ambasadorów w Paryżu Śląsk Cieszyński został rozdzielony pomiędzy Polskę i Czechosłowację, a przez to akt uznania zwierzchnictwa Konsystorza Warszawskiego dla zborów, które znalazły się w Czechosłowacji, stał się nieaktualny. Na domiar zborownicy cieszyńscy spoza Olzy utracili dostęp do kościoła cieszyńskiego, który pozostał w granicach Polski.

Niemieccy ewangelicy wykorzystali przychyłność władz czeskich i założyli własny zbor w Czeskim Cieszynie. Dopiero po wielu staraniach mógł zawiązać się zbor polski w ramach wyodrębnionego Śląskiego Kościoła Wyznania Ewangelicko – Augsburskiego.

Z chwilą wybuchu II wojny światowej prawie wszyscy duchowni polscy zostali zesłani do hitlerowskich łagrów, ich miejsce zajęli duchowni komisaryczni podlegli niemieckim władzom kościelnym. Po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. ocaleli duchowni przystąpili po obu stronach Olzy do odbudowy wielu zniszczonych kościołów i życia zborowego w objętych parafiach. Zarówno w Polsce, jak i w Czechosłowacji reżimy komunistyczne nie były przychylnie Kościołom, zwłaszcza Kościołom Ewangelickim, kojarzonym jako poniemieckie, jednak warunki w Czechosłowacji były pod tym względem o wiele trudniejsze, na domiar pretensje do przejęcia kościołów cieszyńskich zgłosił unijny Kościół Czeskobratski. W wyniku prowadzonej przez rządy komunistyczne polityki nastąpiła daleko idąca ateizacja, a także utrata charakteru narodowego Kościoła Ewangelickiego. Obrona zasobów Kościoła Śląskiego kosztowała ewangelików zaolizańskich wiele wyrzeczeń i upokorzeń. Dopiero po odwilży zmieniły się stosunki wyznaniowe, mogło ożyć życie zborowe zarówno w Śląskim Kościele Ewangelickim Augsburskiego Wyznania jak i w wydzielonym Kościele Luteranckim.

W Polsce, mimo znacznego osłabienia na skutek strat wojennych i lat zniewolenia wyznaniowego, począwszy od ostatniego ćwierćwiecza Kościół Ewangelicko – Augsburski w diecezji cieszyńskiej wydatnie rozwinął życie zborowe, powstał szereg nowych kościołów filialnych, wydzieliły się nowe zборы, przy parafiach działają różne koła, zwłaszcza chóry, a także towarzystwa.

Godną podkreślenia cechą mieszkańców Ziemi Cieszyńskiej jest daleko idące zrozumienie dla inaczej wierzących. Zbyt wielką cenę zapłacili bowiem cieszyńianie, aby móc żyć w pokoju i wzajemnym poszanowaniu.

Spacer śladami pomników ewangelickich w Cieszynie:

Umowny punkt wyjściowy i docelowy: Rynek
Długość trasy: 7 km, bez Cmentarza Komunalnego 4,5 km
Czas zwiedzania: ok. 3 – 6 godz

1. Dom Narodowy na Ryнку

W 1887 r. powstało Towarzystwo Domu Narodowego. Podjęło ono myśl ks. Franciszka Michejdy zbudowania w mieście siedziby dla coraz to większej liczby polskich organizacji społeczno – kulturalnych, gospodarczych i politycznych. Dzięki wydatnemu wsparciu polskiego przedsiębiorcy Franciszka Górniaka doszło do przebudowy i rozbudowy istniejącego w tym miejscu dawnego hotelu na Dom Polski. Jego uroczyste otwarcie nastąpiło w 1901 r. Wśród wielu miela w nim swoją siedzibę samorzutnie powołana w 1918 r. pierwsza polska władza terenowa – Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego, a pierwszym prezydentem Rządu Krajowego a potem burmistrzem miasta był dr Jan Michejda. Wydarzenie to upamiętnia tablica. Druga, poświęcona budownicemu Domu Narodowego, znajduje się w sali redutowej. W chwili obecnej w gmachu ma siedzibę Cieszyński Ośrodek Kultury „Dom Narodowy”.

2. Kościół św. Trójcy przy ul. dr. Jana Michejdy

Staraniem księżny Katarzyny Sydonii w 1585 r. wzniesiono poza murami miasta kościółek, a właściwie drewnianą kaplicę cmentarną, położoną na skraj cmentarza, na którym wcześniej pochowano setki ofiar „morowego powietrza”. Dziesięć lat później kościółek św. Trójcy przebudowano na murowaną, bezwieżową, późnogotycką świątynię,

pozostającą w rękę ewangelików do 1629 r. Neogotycką wieżę dobudowano w 1864 r. Po odnowieniu świątyni w XX w., jest kościołem filialnym. Wyposażenie jej wnętrza jest przeważnie XIX – wieczne.

3. Dom Bludowskich przy ul. Menniczej 46

Na przełomie XVII/XVIII w. baron Jerzy Fryderyk Bludowski, późniejszy kurator zboru wykupił wyeksploatowany budynek dawnej mennicy cieszyńskiej i przebudował ją na swoją miejską rezydencję. Na jej froncie umieścił tablicę, głoszącą: „Jerzy Fryderyk wolny baron Bludowski z Błędowic, Joanna Sydonia hrabianka Collona. Zbudowany w 1719 roku. Bóg w Trójcy jedyny niech będzie opiekunem wszystkich wchodzących i wychodzących”. Od 2002 r. w odnowionej kamienicy, do której dobudowano nowoczesny pawilon, mieści się Książnica Cieszyńska.

4. Kamienica przy ul. Stary Targ 1

W dawnej, narożnej kamieniczce w 1592 r. urodził się Jerzy Trzanowski, duchowny w Wałaskim Międzyrzeczu na Morawach, w Bielsku i w Liptowskim Mikulaszu, gdzie zmarł w 1637 r. Raz po raz dzielił los tragicznie doświadczonemu wygnańca. Najważniejszym jego dziełem był śpiewnik kościelny „Cithara sanctorum”.

5. Kamienica przy ul. Głębokiej 13

W nieistniejącej już podcieniowej kamienicy pod nr 13 mieszkał i redagował przez ponad 40 lat Paweł Stalmach pierwsze polskie pismo – „Tygodnik Cieszyński”, wychodzący od 1848 r., a od 1851 noszący tytuł „Gwiazdka Cieszyńska”. Tu narodziła się również w 1885 r. Macierz Szkolna dla Księstwa Cieszyńskiego.

6. Liceum im. Antoniego Osuchowskiego przy pl. J. Słowackiego

Po wielkiej batalii Macierzy uruchomiła w 1895 r. pierwsze w Cieszynie polskie Gimnazjum przy ul. Stalmacha, które w 1922 r. przeniosło się do gmachu szkolnego przy pl. Słowackiego, przyjmując później imię Antoniego Osuchowskiego. Na półpiętrze umieszczone są trzy tablice: parlamentarzystów - ks. Ignacego Świeżego i dr. Jana Michejdy, dyrektora Franciszka Popiołka i ucznia szkoły – ks. bp. Karola Kotuli. Z murów szkoły wyszło szereg dalszych duchownych ewangelickich, m. in. Paweł Sikora, Andrzej Buzek, Oskar Michejda a później także bp. Andrzej Wantuła i bp Jerzy Cymorek.

7. Pomnik Pawła Stalmacha na pl. J. Słowackiego

W stulecie powstania, Macierz Ziemi Cieszyńskiej wystawiła pomnik swojemu założycielowi Pawłowi Stalmachowi.

8. Pomnik Niepodległości i Pomnik Ofiar Hitleryzmu na pl. Wolności

Także z inicjatywy Macierzy powstał Pomnik Niepodległości z inskrypcją: „Tym, którzy w 1918 r., po sześciu wiekach oderwania od Macierzy przywrócili Ziemię Cieszyńską Polsce – 1988”. Na sąsiednim skwerku znajduje się Pomnik Ofiar hitleryzmu. Zarówno w dziele odrodzenia narodowego, jak i w ponoszeniu ofiar w czasie II wojny światowej ewangelicy cieszyńscy mieli swój znaczny udział.

9. Kamienica przy ul. Wyższa Brama 14

Kamienicę zamieszkiwał profesor Wyższej Szkoły Muzycznej w Katowicach, organista i kompozytor – Jan Gawlas oraz najlepszy animator ruchu śpiewaczego i dyrygent wielu chórów po obu stronach Olzy – Emanuel Guziur.

10. Księgarnia ewangelicka „Warto” przy ul. Wyższa Brama 29

Od 1983 r. działa księgarnia ewangelicka, „Warto”. Można w niej nabyć aktualnie wydawane pozycje literatury protestanckiej, pamiętki cieszyńskie i inne.

11. Pomnik ks. Jerzego Trzanowskiego na pl. Kościelnym

W 400 – lecie urodzin, staraniem cieszyńskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego wystawiono pomnik „Ślązakowi Cieszyńskiemu”, twórcy cenego kancjonału „Cithara sanctorum” – ks. Jerzemu Trzanowskiemu. Pieśni z tego kancjonału rozbrzmiewały aż do początków XX w. w kościołach i domach ewangelickich na terenie Czech, Słowacji i na Śląsku Cieszyńskim.

12. Dom Zborowy przy pl. Kościelnym 6

W budynku znajduje się kancelaria zborowa, biblioteka zborowa, czytelnia Biblioteki im. Bogumiła Tschammera. Budowla powstała z inicjatywy dr. Andrzeja Cinciały w 1865, jako alumneum dla młodzieży gimnazjalnej a jednym z wychowawców był ks. Andrzej Buzek.

13. „Nowa” szkoła ewangelicka przy pl. Kościelnym 5

Gdy z wielkim wysiłkiem w 1869 r. ukończono budowę nowego, neogotyckiego gmachu dla Gimnazjum Ewangelickiego, austriackie władze oświatowe zlikwidowały szkolnictwo wyznaniowe. Wówczas, do 1910 r. pomieszczenia gmachu zajęło gimnazjum państwowe. W latach 1950 – 2005 mieściło się tu słynne Technikum Mechaniczno – Elektryczne, obecnie gmach zajmuje Szkoła Podstawowa Towarzystwa Ewangelickiego.

14. Proboszczówka przy pl. Kościelnym 4

Pozostałością po pierwotnej szkole i bursie jest zachowany fragment budowli przeznaczony dla proboszcza parafii. Jednym z lokatorów proboszczówki był ks. dr Leopold Marcin Otto, erudyta, encyklopedysta, redaktor „Zwiastuna Ewange - licznego”, filar polskich działaczy narodowych.

15. Stare Gimnazjum Ewangelickie przy pl. Kościelnym 1 – 3

Wraz z budową kościoła, ewangelicy cieszyńscy wybudowali w 1725 r. także budynek, w którym mieściła się szkoła ludowa i Gimnazjum Ewangelickie. Wśród nauczycieli Gimnazjum należy wymienić twórcę pierwszej mapy Śląska Cieszyńskiego – Jonasza Nigriniusa, historyka Reformacji Gottlieba Biermanna, słowackiego działacza i pisarza Jana Kalinčiaka, a ze szkoły ludowej autora pierwszych polskich podręczników – Jana Śliwkę. Od połowy XIX w. uczniowie gimnazjum samorzutnie zorganizowali się w stowarzyszeniach dla „doskonalenia się w języku polskim”, wśród nich: Paweł Stalmach, Andrzej Cinciały, ks. Jerzy Heczko, ks. Jerzy Badura, ks. dr Jan Pindór, ks. Franciszek i dr Jan Michejda. Obecnie część pomieszczeń zajmuje przedszkole Towarzystwa Ewangelickiego.

16. Dom ks. Jana Stonawskiego przy ul. Karola Miarki 14

Katecheta Gimnazjum Polskiego, redaktor „Posła Ewangelickiego” – ks. Jan Stonawski udośćpełnił w 1914 r. swój dom na punkt Komisji Werbunkowej Legionów Polskich. Do cieszyńskiego batalionu przyjęto 372 ochotników.

17. Liceum Ogólnokształcące Towarzystwa Ewangelickiego przy ul. Sienkiewicza 2

Powstałe w 1881 r. z inicjatywy ks. Franciszka Michejdy, Towarzystwo Ewangelickie Oświaty Ludowej (od 1905 Towarzystwo Ewangelickie) zasłużyło się przede wszystkim na polu wydawniczym. Reaktywowane w 1991 Towarzystwo Ewangelickie odzyskało dawną bursę, w której po adaptacji uruchomiło w 1993 r. pierwszą swoją szkołę: Liceum Ogólnokształcące - LOTE.

18. Stary cmentarz przy pl. Kościelnym

Równocześnie z budową kościoła, w jego bezpośrednim sąsiedztwie powstał cmentarz ewangelicki, czynny do 1938 r., po 1968 r. w części zamieniony na park. Tylko w przykościelnej części dogorywają ostatnie mogiły z XIX w.

19. Kościół Jezusowy przy pl. Kościelnym

24 maja 1709 r. posłannik cesarski hrabia Ludwik Zinzendorf zatknął łaskę z godłem cesarskim w miejscu, gdzie miał stanąć szósty kościół „faski” a 2 czerwca sprowadzony z Wolczyna ks. Jan Muthman odprawił na wolnym powietrzu pierwsze po ponad półwiekowym zniewoleniu, publiczne nabożeństwo ewangelickie. 13 października 1710 r. poświęcono kamień węgielny przyszłej świątyni, której nadano imię Jezus. Roboty budowlane zakończono około 1725 r., wieżę dostawiono dopiero w 1750 r., po wyjednaniu kolejnego zezwolenia. O wystrój kościoła postarano się dopiero w drugiej połowie XVIII w., kiedy to wystawiono monumentalny ołtarz, ambonę i zainstalowano większe organy. W tej postaci, poza drobnymi udoskonaleniami technicznymi, kościół dotrwał do naszych czasów. Architektem kościoła był Jan Jerzy Hausruecker z Opawy. Zaprojektował on świątynię w postaci pięcionawowej bazyliki, z czterokondygnacyjną nawą i półkoliście zamkniętym prezbiterium. Nawy boczne wewnętrzne zapewniają pawłaczę, zredukowane nawy zewnętrzne pełnią funkcję komunikacyjną. Podstawowymi elementami wystroju kościoła są: ołtarz, ambona i organy. Stanowią one dopełnienie monumentalnego wnętrza, tworzą z nim jedność kompozycyjną. Ołtarz z obrazem „Ostatniej Wieczery” (kopia oryginału hiszpańskiego wykonana przez Fryderyka Oesera z Lipska) i postaciami czterech ewangelistów jest wyjątkowym przykładem syntezy symboliki Nowego Testamentu. Podobne cechy nosi ambona. Wykonawcą elementów rzeźbiarskich był cieszyński rzeźbiarz Józef Pratzker. Obecne 36 – głosowe organy firmy Oscara Walckera z Frankfurtu wmontowane zostały do prospektu poprzednich organ z XVIII w., rozszerzone o nadwieszzone skrzypki. Właściwość głosowe instrumentu i akustyka kościoła sprawiają, że odbywające się w kościele koncerty cieszą się wielkim uznaniem. Wystrój kościoła uzupełniają plastyczne elementy pamiętkowe: popiersie króla szwedzkiego Karola XII, tablice księży: Karola Kulisza i Józefa Nierostka w prezbiterium, a w nawach bocznych tablice z wizerunkami: Jerzego Heczki, dr. Jana Pindóra, Jana Muthmana i Samuela Ludwika Zasadiusa, Oskara Michejdy, dr. Leopolda Marcina Otto i epitafium ks. Karola Kulisza. W portalu głównym niepełna tablica ofiar II wojny światowej. Najwyższy pawłacz zajmuje Zborowa Biblioteka Zabytkowa im. Bogumiła Tschammera. Na wieży trzy stalowe dzwony, zawieszone w 1922 r.

20. Dom Jana Śliwki przy pl. Kościelnym 9

W przykościelnym domu mieszkał Jan Śliwka, nauczyciel ewangelickiej szkoły ludowej, autor kilku pierwszych polskich podręczników dla szkół ewangelickich, sekretarz zboru.